

אוריאל ספריאל

המחלקה לאקולוגיה, אבולוציה והתנהגות, האוניברסיטה העברית בירושלים

ציטוט מומלץ

ספריאל א. 2011. התכנית הלאומית למגוון ביולוגי בישראל. *אקולוגיה וסביבה* 2(1): 9-10.

שמורת בני ציון | צילום: דני וויס

התכנית הלאומית למגוון ביולוגי בישראל

בקצרה

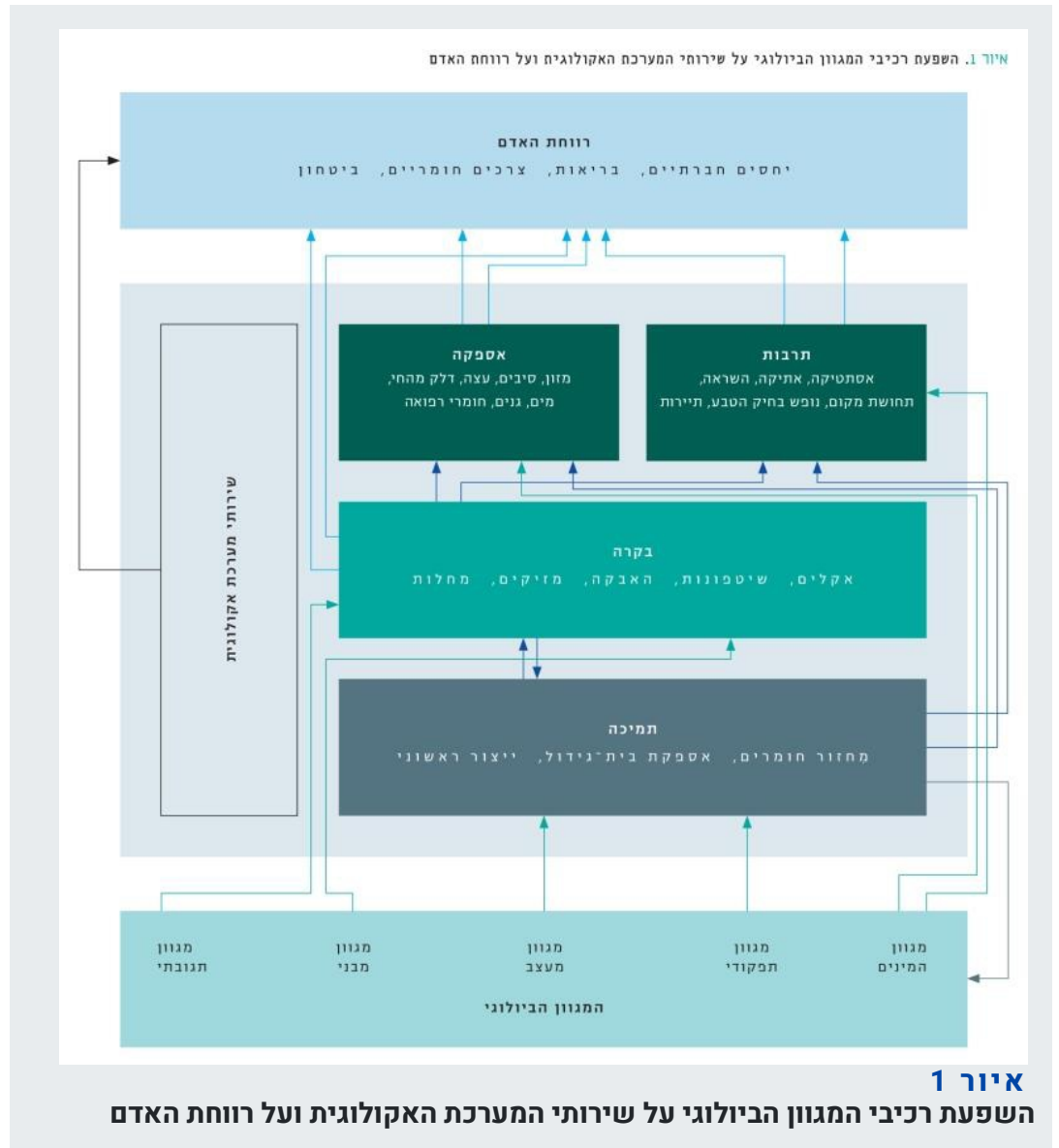
גיליון אביב 2011 / כרך 2(1)

2 בינואר, 2011

"התכנית הלאומית למגוון ביולוגי בישראל" הושקה ב"כנס ירושלים" של החברה להגנת הטבע ובשיתוף המשרד להגנת הסביבה במאי 2010. הכנת המסמך (שניתן להורידו מאתר המשרד להגנת הסביבה) ארכה למעלה מחמש שנים. המיניעים להכנתו היו מחויבות ישראל, כשותפה לאמנת המגוון הביולוגי של האו"ם, להכין אסטרטגיה ותכנית פעולה לאומית למגוון ביולוגי, וכן החלטת ממשלת ישראל מ-2003 בנושא תכנית אסטרטגית לפיתוח בר-קיימא בישראל, שנבעה מהסכמות ועידת יוהנסבורג ("פסגת כדור הארץ בדבר פיתוח בר-קיימא"). העובדה שמקורם של שני המיניעים אינו פנימי אלא בקהילייה הבין-לאומית, מעידה מצד אחד על כשל בהטמעת חשיבות המגוון הביולוגי במנגנון הלאומי של קבלת ההחלטות, ומצד שני על עוצמתה של הזירה הגלובלית בעיצוב מדיניות לאומית.

לאורך המסמך עוברת כחוט השני ההבחנה בין "טבע" לבין "מגוון ביולוגי", ומכאן – בין שימור הטבע לבין שמירת המגוון הביולוגי. "המגוון הביולוגי" הוא מכלול היצורים החיים בתחום כלשהו, "טבעי", או כזה המושפע על-ידי האדם או אף מעוצב על-ידו. נכללים בו לא רק המינים החיים בפרדס או בעיר, אלא גם מיני התרבות שבתחומים אלה. אך ההבדל העקרוני בין "טבע" ל"מגוון ביולוגי" הוא במילה "מגוון". לאמור, ההבדלים שבין מיני המכלול – בצורה, במבנה ובהתנהגות – מעניקים למכלול את מגונו, ומגוון זה הוא בעל חשיבות לאדם. יתר על כן, המגוון הביולוגי אינו סתם "חשוב" לבני האדם, אלא – האדם זקוק לקיומו. לאו דווקא למין זה או אחר, ואף לא כל כך לאוסף המינים, כמו לאוסף ההבדלים ביניהם. קביעה זו דורשת הסבר, כלהלן.

כל אחד מהמינים שבמכלול, בהתנהגותו ובאורח חייו, פועל בתחום שהמכלול מצוי בו. תחום זה מכונה "מערכת אקולוגית", והמכלול – המגוון הביולוגי – הוא רכיבה העיקרי, ובגינו מתפקד המרחב באופן "מערכתי": כל אחד מהמינים מעורב במגוון תפקודי המערכת. והנה, מסתבר שכמעט כל התפקודים של המערכות האקולוגיות מביאים תועלת לאדם. התועלות שהאדם מפיק מהמערכות האקולוגיות, ושרכיבי המגוון הביולוגי מעורבים בהפקתן, מכונה "שירותי המערכת האקולוגית", או "שירותי המערכת". לשירותים אלה השפעות ישירות ועקיפות על רווחת האדם, ואף על עצם קיומו, כפרט וכחברה. [איור 1](#) מתאר סכמטית את מעורבות רכיבי המגוון הביולוגי בהפקת הקבוצות השונות של השירותים, ואת מעורבות השירותים ברכיבי רווחת האדם, כמפורט בפרקי מסמך התכנית הלאומית.

מסמך התכנית הלאומית סוקר את תולדות מושגי המגוון הביולוגי ושירותי המערכת, ומסביר את הפיגור בהכרה בהם ברחבי העולם ובישראל בפרט. כל עוד אוכלוסיית האדם הייתה קטנה והשירותים סופקו בשפע, לא היה קיומם מוחשי. עם גידול האוכלוסייה והצריכה לנפש ובעקבותיהם הפגיעה במערכות האקולוגיות, ולכן במגוון הביולוגי שהן מתחזקות, נחלשה אספקת השירותים. במקביל לחלחלה ההכרה בקיומם, ועוד חשוב מכך – בחשיבות תפקודו של המגוון כמכלול, לאספקתם. בעקבות תודעה זו מופנית אצבע מאשימה אל הפיתוח הבלתי נמנע מול גידול האוכלוסייה והצריכה, שמביא אסון על עצמו בפגעו במגוון הביולוגי, ובכך מנתק את עצמו מאספקת שירותי המערכת שהוא נזקק להם. מכאן נובעת התובנה ששמירת המגוון הביולוגי בממדים ובהרכב שמאפשרים לו לתפקד ולספק שירותים, היא זו המעניקה לפיתוח את קיימותו. בכך מוסבר הקשר בין שמירת המגוון (ולא שימורו!) לבין השגת קיימות לפיתוח, שתכליתו קיימות לרווחת האדם.

מעבר לגלעין הרעיוני, עוסק המסמך גם באיומים על המגוון הביולוגי בישראל ובדרכי ההתמודדות עמם; במעקב אחר מצב המגוון בתגובה לשינויים טבעיים ולמעשי אדם, ובאמצעי הממשק לניהולו ולשמירתו; בזיהוי פערי הידע לייעול השמירה, ובמערך לסגירת הפערים; בהעלאת מודעות הציבור לערכו של המגוון הביולוגי ולשמירתו בכל אתר ואתר ולא רק בשמורות הטבע; בזיהוי ובהפעלת תמריצים כלכליים ובהעמדת הכלכלה הסביבתית לשירות הגנת המגוון הביולוגי; בקידום הכלים המשפטיים-מוסדיים לשמירת המגוון תוך דגש על "עשה" בתחום השמירה, יותר מאשר על "אל תעשה"; בהפקת תועלת ממעורבות ישראל בזירה הבין-לאומית של ההגנה על המגוון הביולוגי הגלובלי, לצורכי למידה מניסיונם של אחרים, ואף ככלי תדמיתי. מחברי הפרקים הדנים בכל אחד מהתחומים הללו הם מטובי העוסקים בהם בישראל, ורובם הסתייעו בקבוצות עבודה ממגזרים שונים, כל זאת בניצוחו של אגף השטחים הפתוחים של המשרד להגנת הסביבה.

המסמך ננעל ב"הצעה לתכנית פעולה" המונה את הנקודות הבאות: תכנון שימושי שטחים, שכן שטח הוא הנכס המאפשר את תפקודו של המגוון הביולוגי באספקת שירותים; הקמת מוסדות וקרנות ממלכתיים לצורכי ניטור ומחקר; הקמת מערך הסברה, הנחלה והקניית אוריינות בתחומי המגוון ומשמעויותיו; בדיקה ביקורתית של המבנה המשפטי הקיים בתחומי המגוון הביולוגי ושדרוגו; מעורבות רציפה בזירה הבין-לאומית.

לסיום, אף שעד כה לא הוענק למסמך "התכנית הלאומית" מעמד סטוטורי, הרי שמאז השקת התכנית ניתן לזהות סימנים מעודדים לעלייה במודעות ל"מגוון הביולוגי", וזאת בעקבות פעילויות ממוקדות של המשרד להגנת הסביבה ואחרים. כפועל יוצא מהתכנית הלאומית אף מתוכננת הערכה של מצב המערכות האקולוגיות של ישראל, שירותיהן, ורכיבי המגוון הביולוגי המעורבים באספקת אותם שירותים.